

Een belangrijke opdracht aan het fysieke én het sociale domein

Samen bouwen aan de gezonde leefomgeving

foto: Getty Images/Antra Group

In 2040 kampt ruim de helft van alle Nederlanders met tenminste één chronische aandoening. Dit legt een enorme druk op de gezondheidszorg. De overheid zet op meerdere sporen in om deze naderende gezondheids crisis het hoofd te bieden. Een leefomgeving die bijdraagt aan een vitalere samenleving is daar een van. Hoe zorg je daarvoor?

De cijfers liegen er niet om. Zo voorspelt het Trends scenario van het ministerie van Volksgezondheid dat er in 2040 9,8 miljoen Nederlanders (54 procent van de bevolking) zijn die kampen met een chronische aandoening. Kanker, hart- en vaatziekten en psychische aandoeningen zorgen tegen die tijd voor de zwaarste zorglast. Verontrustend is ook de gezondheidskloof die zich de komende decennia verder gaat verdiepen: zo hebben lager opgeleiden en inwoners met

een migratie-achtergrond tot wel twaalf jaar minder gezonde jaren voor de boeg dan hoger opgeleide mensen.

Landelijke nota gezondheidsbeleid

Wanneer deze trend niet wordt gekeerd, dreigen de zorguitgaven in twintig jaar tijd te verdubbelen naar 200 miljard euro - een kostenpost die we niet kunnen dragen. Niet voor niets wil de overheid Nederland gezonder maken. Hierbij wordt uitgegaan

van de brede definitie van gezondheid: 'het vermogen zich aan te passen en eigen regie te voeren in het licht van de fysieke, emotionele en sociale uitdagingen in het leven.'

Onder meer de Landelijke nota gezondheidsbeleid 2020-2024 moet hieraan een bijdrage leveren. Een van de thema's in deze nota gaat over het verbeteren van de gezondheid via de fysieke en sociale leefomgeving. Bijvoorbeeld door ervoor te

zorgen dat er in 2024 bij belangenafwegingen in het ruimtelijk beleid structureel rekening wordt gehouden met gezondheid. Ook de Omgevingswet verplicht vanuit het fysieke domein om sterke en gezonde steden en regio's te ontwikkelen en maakt gezondheid een verplicht onderdeel in omgevingsplannen in 2029.

Dit is zowaar geen eenvoudige opgave. Want hoe ziet die gezonde leefomgeving er überhaupt uit, welke ambities voor de korte en lange termijn stel je en met welke interventies maak je impact? Het zijn vragen waar in elke gemeente, elke stad en elke wijk een ander antwoord uit kan rollen. Ten eerste omdat de impact van de omgeving op die brede definitie van gezondheid lastig te kwantificeren en te voorspellen is. Maar ook omdat individuele omstandigheden, sociaaleconomische context en leefomgeving op verschillende niveaus op elkaar inwerken.

Twee bloedgroepen

Bouwen aan een gezonde leefomgeving vraagt daarom meer dan ooit om een aanpak waarin het fysieke én het sociale domein samen optrekken. Het sociale domein met haar kennis van wijken die kwetsbaar zijn én problematiek zoals eenzaamheid, overgewicht, onderwijsachterstanden. Het fysieke domein met haar kennis van landschappelijke en stedelijke inrichting, planvorming, en het beheer van assets zoals groen, riolering, wegen en straatmeubilair.

Dit klinkt als een *no-brainer*. Maar dat is het in de praktijk niet. Sowieso zijn het twee verschillende bloedgroepen die een andere taal spreken. Zo beschikt de beheerder of stedenbouwkundige - die vaak denkt vanuit de kaart - niet over het inzicht in sociale vraagstukken die op een locatie spelen. Een sociale werker is niet bekend met de technische en ruimtelijke

mogelijkheden en onmogelijkheden die je hebt. Toch kun je deze werelden wel degelijk bijeenbrengen, zolang je ze maar voldoende houvast biedt.

Een manier om beide bloedgroepen samen op weg te brengen bij het ontwikkelen van beleid en planvorming, is de Urban Health Benchmark die Antea Group heeft ontwikkeld. Deze benchmark biedt inzicht in tien dimensies - en bijbehorende maatregelen - die bijdragen aan gezondheid. Door al die dimensies, zoals milieu, veiligheid of mobiliteit samen te doorlopen, zie je dat domeinen in gesprek raken, elkaar goed weten te vinden en soms al meteen tot koppelkansen komen.

Klein beginnen

Die kansen zitten niet altijd per se in 'grootse en meeslepende' programma's.

Het zijn vaak de kleine dingen die 't doen

Het zijn vaak de kleine dingen die 't doen. Zo zijn wij voor een gemeente betrokken bij een project waarin wordt gekeken naar de bankjes in de openbare ruimte. Wat begon als een beheertechische vraag - hoeveel bankjes hebben we, wat is de staat van onderhoud? - kreeg nadat het sociale domein werd aangehaakt een andere context: het verbeteren van sociale samenhang in de wijk. Want waar staan die bankjes? Door wie worden ze gebruikt en hoe kunnen we ze zo plaatsen dat ze uitnodigen voor ontmoeting?

(foto: Getty Images/Antea Group)

Lager opgeleide mensen hebben gemiddeld tot twaalf minder gezonde jaren dan hoger opgeleide mensen

Nog zo'n voorbeeld. Een gemeente is bezig met de herinrichting van een parkeerterrein. Hierbij wordt een 'overbodig' muurtje gesloopt. Laat dit nu net het muurtje zijn waar buurtbewoners al jaren samenkomen. De inbreng van de lokale sociale werker had veel ophef kunnen voorkomen, maar ook een mooie kans kunnen bieden.

Langere termijn

Een benchmark is niet alleen handig om het gesprek op gang te brengen over actuele vraagstukken, maar ook om onderbouwde keuzes voor de langere termijn te maken. Bijvoorbeeld door te kijken welke maatregelen je per buurt, wijk of stad kunt nemen en wat de te verwachten effecten zijn. Zo creëer je maatwerk. Want dat is

waar de gezonde leefomgeving over gaat. In wijk A gaat het wellicht over de functie en de plaats van een school in de lokale samenleving, terwijl je in wijk B impact creëert met bredere trottoirs, meer groen of fietspaden. Overigens maak je de beste keuzes wanneer je gebruikers en bewoners betreft. Een vorm van actieve participatie past daarnaast in de geest van de Omgevingswet.

Met het verbinden van domeinen, samen onderbouwde keuzes maken en deze te vertalen naar concrete plannen ben je er nog niet. De grootste uitdaging zit 'm vaak in de budgetten. Want extra wandelpaden, meer groen of nieuw straatmeubilair brengen extra investeringen en beheerkosten met zich mee. Wie gaat dit betalen?

[foto: Getty Images/Antea Group]

Ook hierover moet in een vroeg stadium worden gesproken. Dit betekent dat je be-grotingen moet ontschotten en dat de ge-zonde leefomgeving ook financieel op een integrale manier moet worden aangevlo-gen. Het proces om te komen tot het omge-vingsprogramma fysieke leefomgeving, als verdere vertaling van de omgevingsvisie, speelt hier een essentiële rol.

Nationaal Programma Rotterdam-Zuid

Tot slot is gezondheid in de fysieke leefom-geving vooral een kwestie van samen pio-nieren en ontdekken. We weten namelijk nog heel veel niet over de relatie tussen de leefomgeving en gezondheid. Een onder-zoeksproject als SPRING, gelieerd aan het Nationaal Programma Rotterdam-Zuid, is dan ook van grote waarde. Hier is een breed consortium gevormd om van Rotter-dam Zuid een gezonde en veerkrachtige wijk te maken. Vanuit de gemeente haken alle domeinen aan, ook bedrijfsleven, ge-zondheids- en onderwijsinstellingen doen mee. Hierbij wordt het hele plaatje in ogenschouw genomen: van de rol van de sociale en fysieke omgeving tot het indi-vidu in relatie tot gezond gedrag.

Aan de hand van *living labs* in de wijk ex-perimenteren we met interventies, vaak met bewoners zelf. Interessant is de inzet van nieuwe technologie zoals Artificial In-telligence en sensing om te monitoren wat interventies exact doen. Zo ontwikkel je met elkaar nieuwe inzichten over hoe je die gezonde leefomgeving duurzaam vormgeeft en hoe je gezondheid en ge-zondheidsverschillen kunt beïnvloeden. Deze kennis is hard nodig om in de ko-mende jaren - en zeker voor de komende decennia - via de openbare ruimte een stukje van die gezondheidspuzzel te leg-gen. En om met elkaar het antwoord te vinden op de vraag hoe wij 'van space naar place' gaan. 🌱

[Foto: Getty Images/Antea Group]

GEZONDE OPENBARE RUIMTE VOLGENS GEMMA SMID-MARSMAN (GEMEENTE DORDRECHT)

Van de afgelopen honderd jaar hebben we kunnen leren dat een samenleving continu verandert. Het is belangrijk dat de fysieke leefomgeving hierin meebeweegt. Waar je nu bouwt voor de vergrijzing, daar bouwen we over dertig jaar wellicht voor vergroening. Die gewilde wijk van nu kan over vijftig jaar de slechtste plek van de stad zijn. Steen blijft steen; het gaat erom wat er binnen die stenen gebeurt.

Het is de uitdaging om te zorgen dat je de plekken die je nu ontwikkelt duurzaam vitaal houdt. Dit vraagt aan de voorkant dat je - met elkaar - nadenkt over de ontwikkeling die een stad, een samenleving doormaakt. Welke toekomstscenario's zie je? Zijn we straks oud of jong, wonen we alleen of gaan we toe naar grote gezinnen, zijn we rijk of arm, reizen we nog voor ons werk? Daarbij komt nog de politieke vraag: wat voor samenleving willen wij straks zijn?

Daarnaast heb je de actuele vraagstukken. In de ene wijk kan dit gaan over de gezondheids-kloof of sociale achterstanden. Ergens anders kan het gaan over de kwestie waarom er bij een school wel voldoende parkeerplaatsen worden gerealiseerd, maar er voor mensen die hun kinderen lopend naar school willen brengen, geen faciliteiten zijn.

Hoe kun je de fysieke omgeving inzetten om mensen te 'nudgen' om in beweging te komen? Hoe zorg je voor voorzieningen die aansluiten op de lokale behoeften? Bij de ontwikkeling van plannen voor nieuwbouw of herstructurering vraagt dit wat mij betreft om een gezamenlijk perspectief. Eentje waarbij het sociale en het fysieke domein het gesprek aangaan.

Dit zijn twee verschillende werelden. De een denkt vanuit de kaart, de vierkante meters, het gebruik en de inpassing. De ander in doelgroepen, kwetsbaarheden en sociaal-maatschap-pelijke ontwikkelingen. Het is echter mijn ervaring dat wanneer je een vroeg stadium samen het gesprek aangaat, je tot betere en duurzamere oplossingen komt. Voor nu, maar zeker ook voor later. Uiteindelijk moet het altijd de ambitie zijn dat je nu iets bouwt dat nog honderd jaar meekan.

Gemma Smid-Marsman is sinds 2020 portefeuille directeur Sociaal Domein & Veilige Stad bij de gemeente Dordrecht en was daarvoor tien jaar directeur Ruimte & Mobiliteit bij de Provincie Zuid-Holland.